

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Обґрунтування перспективних напрямів розвитку ринку праці»

Виконав: студент групи С321-2
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»

Новіков Дмитро Євгенович
(прізвище та ініціали)

Керівник: д.е.н., професор, професор
кафедри соціального забезпечення
та податкової політики

Бондаревська К.В.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент

(місце роботи)

(посада)

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Дніпро - 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики
Ступінь вищої освіти бакалавр
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

“ ” 20 p.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Новікова Дмитра Євгеновича

1. Тема роботи «Обґрунтування перспективних напрямів розвитку ринку праці»
Керівник роботи: Бондаревська Ксенія Валентинівна, к.е.н.доцент, доцент кафедри соціального забезпечення та податкової політики Університету митної справи та фінансів.
Зетверджена наказом УМСФ від « » 2025р. №
2. Строк подання студентом роботи _____
3. Вихідні дані до роботи: законодавчі та нормативно-правові акти України, офіційна статистична інформація, матеріали з періодичних та інтернет видань.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):
1.Теоретико-методичні аспекти функціонування ринку праці.
2.Аналіз стану та проблем ринку праці України.
3.Перспективні напрями ринку праці України.
5. Перелік графічного матеріалу: 10 таблиць, 4 рисунки.
6. Дата видачі завдання « » 2025р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ зп	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір та закріплення теми кваліфікаційної роботи	Грудень 2024 р. – січень 2025 р.	Виконано
2.	Збір та обробка літературних джерел за темою дослідження	Січень 2025 р.	Виконано
3.	Складання плану роботи	Лютий 2025 р.	Виконано
4.	Написання основних розділів роботи	Березень – Травень 2025 р.	Виконано
5.	Консультації з науковим керівником	Згідно з графіком консультацій	Виконано
6.	Оформлення кваліфікаційної роботи, надання її науковому керівнику, отримання відгуку	Травень 2025 р.	Виконано
7.	Підготовка доповіді та демонстраційних матеріалів до роботи	Червень 2025 р.	Виконано
8.	Здача кваліфікаційної роботи на кафедрі	Червень 2025 р.	Виконано
9.	Захист роботи	Червень 2025 р.	Виконано

Студент _____
(підпис)

Новіков Д.Є.
(прізвище та ініціали)

Керівник _____
(підпис)

Бондаревська К.В.
(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Новіков Д.Є. Обґрунтування перспективних напрямів розвитку ринку праці.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Бакалавр» за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків. Робота викладена на 59 сторінках, містить 10 таблиць, 4 рисунки. Список використаних джерел налічує 36 найменувань.

Дослідження присвячене аналізу сучасного стану ринку праці України в умовах економічної нестабільності та визначенню перспективних напрямів його розвитку. Особливу увагу приділено трансформаціям, спричиненим війною, цифровізацією економіки та змінами в структурі зайнятості.

У роботі розглянуто тенденції безробіття, проблеми зайнятості вразливих категорій населення, особливості регіонального дисбалансу та професійної невідповідності. Проведено аналіз нормативно-правової бази, статистичних даних та міжнародного досвіду модернізації ринку праці.

Запропоновано напрями розвитку ринку праці, зокрема: розширення доступу до професійної освіти, стимулювання гнучких форм зайнятості, підтримку самозайнятості, цифрову трансформацію системи зайнятості, зміцнення партнерства між державою, бізнесом і освітніми установами. Практичне значення роботи полягає у можливості застосування запропонованих заходів у процесі формування ефективної державної політики зайнятості на етапі відновлення економіки України.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість, перспективи розвитку, професійна адаптація, державна політика, трудові ресурси.

ABSTRACT

Novikov D.Ye. Justification of Promising Directions for Labor Market Development.

Bachelor's Degree Qualification Thesis in Specialty 232 Social Security. University of Customs and Finance, Dnipro, 2025. The qualification thesis consists of an introduction, 3 chapters, and conclusions. The thesis is presented on 59 pages and contains 10 tables, 4 figures, and 36 references.

The research is focused on analyzing the current state of the Ukrainian labor market under conditions of economic instability and identifying promising directions for its development. Particular attention is given to transformations caused by war, economic digitalization, and changes in employment structures.

The thesis explores unemployment trends, employment issues among vulnerable groups, regional labor market imbalances, and the mismatch of professional qualifications. It also analyzes the regulatory framework, statistical indicators, and international best practices in labor market modernization.

The proposed directions for labor market development include expanding access to vocational education, promoting flexible forms of employment, supporting self-employment, digital transformation of employment systems, and strengthening partnerships between the state, businesses, and educational institutions. The practical value of the thesis lies in its applicability to state employment policy formation during Ukraine's economic recovery.

Keywords: labor market, employment, development prospects, professional adaptation, state policy, workforce.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ	9
1.1 Ринок праці: ключові характеристики та особливості функціонування	9
1.2 Чинники впливу на розвиток ринку праці в сучасних умовах	13
1.3 Методичні аспекти оцінки показників ринку праці	18
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ	24
2.1 Сучасні тенденції розвитку ринку праці у контексті показників зайнятості та безробіття в Україні.....	24
2.2. Структурні дисбаланси на ринку праці: регіональні, професійні, вікові показники	29
2.3 Вплив безпекових та економічних факторів на ринок праці в Україні.....	41
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ	46
3.1 Державна політика регулювання ринку праці: напрями вдосконалення .	46
3.2 Роль освіти та професійної перепідготовки у формуванні конкурентоспроможної робочої сили	48
3.3 Перспективи розвитку дистанційної зайнятості та нових форм трудових відносин.....	52
ВИСНОВОК.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56

ВСТУП

Ринок праці є ключовим елементом економічної системи країни, що визначає рівень зайнятості населення, ефективність використання трудових ресурсів і загальну соціально-економічну стабільність. В умовах сучасних викликів, зокрема війни, демографічної кризи, цифрової трансформації та зміни економічних моделей, ринок праці України зазнає суттєвих змін.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розробки ефективних механізмів адаптації ринку праці до нових реалій. Важливими аспектами є подолання структурних дисбалансів, удосконалення державної політики зайнятості, забезпечення відповідності професійних навичок потребам економіки та розвиток нових форм зайнятості. Незважаючи на наявні дослідження у цій сфері, питання довгострокових перспектив розвитку ринку праці України залишаються відкритими, що і визначає наукову та практичну значущість цієї роботи.

Метою дослідження є комплексний аналіз сучасного стану ринку праці України, визначення ключових проблем його функціонування та обґрунтування перспективних напрямів розвитку для підвищення ефективності його регулювання та адаптації до нових соціально-економічних умов.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

1. Визначити ключові характеристики та особливості функціонування ринку праці.
2. Проаналізувати основні чинники, що впливають на розвиток ринку праці в сучасних умовах.
3. Розглянути методичні аспекти оцінки показників ринку праці.
4. Дослідити сучасні тенденції розвитку ринку праці України, зокрема показники зайнятості та безробіття.

5. Оцінити структурні дисбаланси на ринку праці за регіональними, професійними та віковими характеристиками.
6. Визначити вплив безпекових та економічних чинників на ринок праці в Україні.
7. Обґрунтувати напрями вдосконалення державної політики регулювання ринку праці.
8. Дослідити роль освіти та професійної перепідготовки у формуванні конкурентоспроможної робочої сили.
9. Оцінити перспективи розвитку дистанційної зайнятості та нових форм трудових відносин.

Об'єктом дослідження є ринок праці України як складова соціально-економічної системи. Предметом дослідження є перспективні напрями розвитку ринку праці, механізми його регулювання та адаптації до сучасних викликів.

Аналіз і синтез – для оцінки теоретичних засад функціонування ринку праці; статистичний аналіз – для дослідження динаміки зайнятості та безробіття; порівняльний аналіз – для вивчення міжнародного досвіду регулювання ринку праці; графічний метод – для наочного подання статистичних даних у вигляді графіків і діаграм; абстрактно-логічний метод – для узагальнення результатів дослідження та формулювання теоретичних висновків; системний аналіз – для комплексного розгляду ринку праці як цілісної соціально-економічної системи з внутрішніми зв'язками та взаємозалежностями.

Результати дослідження можуть бути використані органами державного управління для розробки ефективних політик зайнятості, роботодавцями – для адаптації до змін у структурі ринку праці, а також освітніми установами – для вдосконалення програм підготовки та перепідготовки кадрів відповідно до сучасних економічних умов.

Отримані висновки та рекомендації сприятимуть розвитку ринку праці України, покращенню державного регулювання зайнятості та створенню сприятливих умов для підвищення конкурентоспроможності робочої сили.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ

1.1 Ринок праці: ключові характеристики та особливості функціонування

Ринок праці відіграє фундаментальну роль у забезпеченні сталого економічного розвитку країни, оскільки від його ефективності залежить продуктивність національної економіки, рівень життя населення та динаміка соціально-економічних процесів. Водночас, сучасний ринок праці стикається з багатьма викликами, включаючи автоматизацію, цифровізацію, зміну моделей зайнятості та глобалізацію [1].

Однією з ключових характеристик ринку праці є його двостороння структура, яка передбачає взаємодію між попитом (що формується роботодавцями) і пропозицією (що представлена працівниками). Відмінність цього ринку від товарного полягає в тому, що робоча сила є не просто економічним ресурсом, а й соціальним феноменом, який залежить від освітніх рівнів, кваліфікації, досвіду та мотивації працівників. Як зазначав американський економіст Пол Самуельсон, ринок праці є більш інерційним, ніж товарний, оскільки швидкість адаптації робочої сили до змін економічної кон'юнктури є значно нижчою.

З позицій класичної економічної теорії (А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс), ринок праці підпорядковується законам вільної конкуренції, де заробітна плата встановлюється на основі попиту та пропозиції. Однак у сучасних умовах держава активно втручається у цей процес, встановлюючи мінімальну

заробітну плату, регулюючи робочий час і впроваджуючи соціальні гарантії. Наприклад, праці нобелівського лауреата Джозефа Стігліца доводять, що надмірне державне втручання може як сприяти економічній стабільності, так і створювати диспропорції на ринку праці, особливо через неефективне субсидування зайнятості або регулювання оплати праці [2].

Неокласична економічна школа (Дж. Хікс, Г. Беккер) підкреслює важливість людського капіталу у визначенні продуктивності праці та рівня заробітної плати. Гері Беккер, автор концепції людського капіталу, наголошував, що інвестиції в освіту та професійну підготовку є основним рушієм економічного розвитку. В Україні проблема невідповідності між здобутими професійними навичками та реальними потребами ринку праці залишається надзвичайно актуальною. Дослідження Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України під керівництвом Л. Лібанової показують, що рівень безробіття серед молоді залишається високим через невідповідність між системою освіти та структурою попиту на ринку праці [3].

Значний вплив на функціонування ринку праці має глобалізація, яка спричиняє посилення конкуренції між робочою силою різних країн, міграційні процеси та зміну стандартів зайнятості. За оцінками Світового банку, рівень трудової міграції з України до країн ЄС залишається стабільно високим, що створює виклики для вітчизняного ринку праці, зокрема у вигляді дефіциту кваліфікованих кадрів у ключових секторах економіки.

Вагомим чинником, що визначає сучасні особливості функціонування ринку праці, є цифровізація та автоматизація виробництва. За прогнозами Міжнародної організації праці, близько 30% робочих місць у традиційних секторах економіки можуть зникнути протягом наступних 20 років через впровадження штучного інтелекту та роботизацію. Це вимагає переорієнтації системи освіти на розвиток цифрових навичок та адаптацію робочої сили до нових умов.

З українських дослідників, В. Петюх та Л. Ільчук у своїх працях звертають увагу на високий рівень тіньової зайнятості в Україні, що становить

серйозний виклик для ефективного функціонування економіки та соціальної стабільності держави. Тіньова зайнятість включає неофіційне працевлаштування, приховування реального рівня заробітної плати, використання незадекларованої праці, що призводить до значних бюджетних втрат через несплату податків і соціальних внесків [3].

Згідно з оцінками Державної служби статистики, неформальна зайнятість в Україні сягає понад 20% від загальної кількості працюючих. Це означає, що кожен п'ятий працівник офіційно не зареєстрований, що позбавляє його соціальних гарантій, таких як страхування на випадок безробіття, оплачувані лікарняні та пенсійне забезпечення. У багатьох випадках працівники змушені погоджуватися на неофіційну зайнятість через низьку доступність офіційних робочих місць або високий рівень бюрократичних процедур, пов'язаних із працевлаштуванням.

Проблема тіньової економіки має комплексний характер і вимагає системного підходу до її вирішення. Це передбачає удосконалення механізмів державного контролю за дотриманням трудового законодавства, зокрема посилення перевірок підприємств, впровадження сучасних електронних систем обліку праці та автоматизації процесів оподаткування. Одним із ключових напрямів є створення сприятливих умов для легального працевлаштування, що включає спрощення адміністративних процедур, зниження податкового навантаження на бізнес, а також розвиток ефективних механізмів підтримки малого та середнього підприємництва.

Досвід європейських країн свідчить, що зменшення рівня тіньової зайнятості можливе завдяки поєднанню жорсткого контролю та стимулювання роботодавців до офіційного оформлення працівників. Наприклад, у Польщі та Німеччині діє система податкових пільг для підприємств, які офіційно оформлюють робітників, а також впроваджено електронний контроль за виплатами заробітної плати. Запозичення цього досвіду та його адаптація до українських реалій можуть сприяти зниженню

рівня неформальної зайнятості та підвищенню ефективності ринку праці в Україні.

Ринок праці є складною економічною системою, яка визначає рівень зайнятості, умови праці та рівень доходів населення. Його функціонування залежить від багатьох факторів, включаючи економічну кон'юнктуру, державне регулювання, технологічний прогрес та глобальні тенденції. Важливим аспектом ринку праці є взаємодія між попитом на робочу силу, який формують роботодавці, та її пропозицією, що залежить від чисельності, кваліфікації та професійної підготовки працівників [4].

У (табл.1.1) представлені ключові характеристики ринку праці, які відображають його основні суб'єкти, механізми ціноутворення, чинники рівноваги, рівень гнучкості, а також глобальні та національні особливості. Аналіз цих характеристик дає змогу глибше зрозуміти сучасні тенденції розвитку ринку праці та основні виклики, що стоять перед економікою України.

Таблиця 1.1

Ключові характеристики та особливості функціонування ринку праці

Характеристика	Зміст
Суб'єкти ринку праці	Роботодавці, працівники, держава, профспілки, міжнародні організації
Попит і пропозиція	Попит визначається потребами економіки у робочій силі, пропозиція – чисельністю та якістю трудових ресурсів
Особливості ціноутворення	Заробітна плата залежить від рівня продуктивності праці, державного регулювання, соціальних факторів
Рівновага ринку праці	Досягається за умови відповідності пропозиції робочої сили потребам економіки
Гнучкість ринку праці	Визначається мобільністю робочої сили, адаптацією до змін у структурі зайнятості та технологіях
Державне регулювання	Мінімальна зарплата, соціальні стандарти, політика підтримки зайнятості
Глобальні впливи	Міграційні процеси, автоматизація, цифровізація, глобалізація ринку праці
Роль людського капіталу	Інвестиції в освіту та професійну підготовку є ключовими для підвищення конкурентоспроможності робочої сили
Вплив технологічного прогресу	Автоматизація та цифровізація змінюють структуру зайнятості, створюючи нові професії та витісняючи традиційні види праці

Особливості ринку праці України	Високий рівень тіньової зайнятості, трудова міграція, невідповідність між освітою та вимогами ринку праці, необхідність реінтеграції ветеранів війни
---------------------------------	--

Джерело: сформовано автором за даними [5]

Таким чином, ринок праці є складною динамічною системою, що перебуває під впливом багатьох економічних, соціальних та глобальних факторів. Інтеграція міжнародного досвіду та впровадження сучасних моделей регулювання дозволять створити більш ефективну та гнучку систему, що відповідатиме викликам XXI століття.

1.2 Чинники впливу на розвиток ринку праці в сучасних умовах

Ринок праці є динамічною системою, розвиток якої зумовлений комплексом взаємопов'язаних економічних, соціальних, демографічних та технологічних чинників. У сучасних умовах національні ринки праці функціонують під впливом як внутрішніх, так і глобальних процесів, що визначають рівень зайнятості, мобільність робочої сили, конкурентоспроможність працівників та ефективність державної політики у сфері праці.

У наукових дослідженнях українських та зарубіжних економістів виділяються ключові чинники, що впливають на розвиток ринку праці. Так, на думку лауреата Нобелівської премії з економіки Пола Кругмана, важливим аспектом є макроекономічна стабільність, яка забезпечує прогнозованість економічних процесів і створює умови для зростання зайнятості. Він наголошує, що державна політика має балансувати між захистом працівників і стимулюванням підприємницької активності, щоб уникати надмірної регуляції, яка може стримувати створення нових робочих місць [6].

Дослідник К. Фрімен, один із засновників концепції «технологічних хвиль», стверджує, що інновації та науково-технічний прогрес є визначальними чинниками трансформації ринку праці. Він зазначає, що

цифровізація, автоматизація та розвиток штучного інтелекту створюють нові професії, водночас знижуючи попит на низькокваліфіковану працю.

Українські вчені також активно досліджують чинники впливу на ринок праці в сучасних умовах. Так, Л. Лісогор та О. Грішнова у своїх працях звертають увагу на проблеми трудової міграції та її наслідки для економіки України. Вони підкреслюють, що значний відтік висококваліфікованих кадрів за кордон призводить до дефіциту кваліфікованої робочої сили всередині країни, що, у свою чергу, ускладнює модернізацію економіки та розвиток інноваційних галузей [7].

Значну увагу українські науковці приділяють і питанням безпекових викликів для ринку праці. Зокрема, В. Семенов та Ю. Пітюренко досліджують наслідки військового конфлікту та внутрішнього переміщення населення. Вони зазначають, що релокація підприємств та мобілізація працездатного населення суттєво змінюють структуру зайнятості, вимагаючи від держави нових підходів до політики працевлаштування, професійної адаптації та соціального захисту [8,9].

Таким чином, аналіз світових і українських досліджень підтверджує, що ринок праці формується під впливом складної взаємодії економічних, соціальних, технологічних, політичних і безпекових факторів. Зміни в глобальній економіці, науково-технічний прогрес, демографічні процеси та військові загрози вимагають від України гнучкої та адаптивної політики, спрямованої на підтримку конкурентоспроможності робочої сили та стабільність ринку праці.

У сучасній науковій літературі виділяють кілька основних груп чинників, що визначають розвиток ринку праці.

1. Економічні чинники

Ринок праці тісно пов'язаний із загальним економічним розвитком країни. В умовах економічного зростання збільшується попит на робочу силу, розширюються можливості працевлаштування та зростає рівень заробітної плати. Навпаки, економічні кризи, рецесії чи зовнішні шоки можуть

призводити до скорочення робочих місць, зниження доходів населення та посилення нестабільності на ринку праці [7].

Основні економічні чинники:

- рівень ВВП та його динаміка;
- рівень інфляції та купівельна спроможність населення;
- рівень інвестицій в економіку та підприємницька активність;
- структура економіки (частка промисловості, сфери послуг, сільського господарства тощо);
- глобальні економічні кризи та фінансові потрясіння.

2. Соціальні та демографічні чинники

Зміни у демографічній структурі населення значною мірою впливають на ринок праці. Старіння населення, зниження народжуваності, міграційні процеси змінюють баланс між пропозицією робочої сили та потребами економіки [8].

- Ключові соціально-демографічні чинники:
- рівень народжуваності та природного приросту населення;
- старіння робочої сили та зміни у віковій структурі працівників;
- рівень урбанізації та розподіл населення між містами і селами;
- внутрішня та зовнішня трудова міграція (виїзд спеціалістів за кордон, внутрішнє переміщення населення через війну);
- рівень освіти та кваліфікації населення.

3. Технологічні чинники

Розвиток технологій та цифровізація кардинально змінюють структуру зайнятості та вимоги до робочої сили. Впровадження автоматизації, штучного інтелекту та роботизації спричиняє зникнення традиційних робочих місць, водночас створюючи попит на висококваліфікованих працівників у нових сферах [8].

Основні технологічні чинники:

- автоматизація виробництва та впровадження робототехніки;
- розвиток цифрових технологій та поширення дистанційної зайнятості;

- підвищення ролі інформаційних технологій у бізнесі та державному управлінні;
- необхідність постійного навчання та перепідготовки кадрів.

4. Політичні та законодавчі чинники

Державна політика відіграє ключову роль у регулюванні ринку праці, визначаючи правила зайнятості, рівень соціального захисту працівників та механізми підтримки безробітних [9].

Ключові політичні та законодавчі чинники:

- трудове законодавство та його відповідність міжнародним стандартам;
- рівень державного регулювання заробітної плати (мінімальна зарплата, податкова політика);
- політика зайнятості та програми професійної перепідготовки;
- вплив міжнародних організацій та інтеграційних процесів (Міжнародна організація праці, Європейський Союз).

5. Військові та безпекові чинники

Військові дії, збройні конфлікти та безпекові кризи суттєво впливають на функціонування ринку праці, спричиняючи масові переміщення населення, руйнування інфраструктури, скорочення робочих місць та зміну потреб економіки [9].

Важливі безпекові фактори:

- мобілізація та відтік працездатного населення у військові структури;
- руйнування підприємств та скорочення виробництва у зонах бойових дій;
- релокація бізнесу та адаптація економічної діяльності до умов війни; потреба у соціальній та економічній інтеграції ветеранів у ринок праці.

Ринок праці формується під впливом широкого спектра чинників, які визначають його динаміку, рівновагу між попитом і пропозицією робочої сили, а також можливості працевлаштування населення. Взаємодія економічних, соціальних, демографічних, технологічних, політичних та

безпекових факторів визначає рівень зайнятості, умови праці та перспективи професійного розвитку працівників.

В умовах глобалізації, цифрової трансформації та соціально-економічних викликів ринок праці зазнає суттєвих змін. З одного боку, автоматизація та цифровізація сприяють створенню нових професій і можливостей для дистанційної зайнятості, підвищуючи гнучкість ринку праці. З іншого боку, стрімкі технологічні зміни можуть призводити до скорочення традиційних робочих місць та підвищення вимог до кваліфікації працівників.

Демографічні процеси, такі як старіння населення, низька народжуваність та трудова міграція, також суттєво впливають на ринок праці. Втрата висококваліфікованих кадрів через виїзд за кордон створює додаткові виклики для розвитку національної економіки, знижуючи рівень інноваційності та конкурентоспроможності підприємств.

Окремо варто виділити вплив політичних та безпекових факторів, особливо в умовах воєнних дій, які суттєво змінюють структуру зайнятості. Масові переміщення населення, мобілізація працездатних громадян, руйнування інфраструктури та релокація бізнесу призводять до змін у розподілі робочої сили та потребують нових механізмів регулювання ринку праці.

Таким чином, сучасний ринок праці являє собою складну, багатофакторну та динамічну систему, яка постійно зазнає змін під впливом економічних, соціальних, технологічних та безпекових чинників. Його адаптаційна здатність є ключовою умовою збереження стабільності у сфері зайнятості та ефективного реагування на зовнішні виклики — від цифрової трансформації до наслідків воєнних конфліктів. У таблиці (табл. 1.2) узагальнено основні детермінанти, що формують сучасну конфігурацію ринку праці, а також окреслено їхній вплив на структуру та динаміку зайнятості в умовах глобальної нестабільності.

Таблиця 1.2

Основні чинники впливу на ринок праці в сучасних умовах

Група чинників	Основні фактори впливу
Економічні	Рівень ВВП, інфляція, інвестиції, структура економіки, фінансові кризи
Соціально-демографічні	Народжуваність, старіння населення, міграція, рівень освіти
Технологічні	Автоматизація, цифровізація, поширення дистанційної зайнятості
Політичні та законодавчі	Трудове законодавство, соціальний захист, державна політика зайнятості
Безпекові (військові)	Військові дії, мобілізація, релокація бізнесу, інтеграція ветеранів

Джерело: сформовано автором за даними [10]

Розвиток ринку праці визначається комплексним впливом економічних, соціальних, технологічних, політичних та безпекових чинників. У сучасних умовах для України особливо актуальними є питання адаптації ринку праці до наслідків війни, зменшення міграційних втрат, інтеграції ветеранів та внутрішньо переміщених осіб у економіку. Водночас, глобальні тренди, такі як автоматизація, цифровізація та нові форми зайнятості, вимагають активної державної політики у сфері підготовки кадрів та стимулювання гнучкості ринку праці.

1.3 Методичні аспекти оцінки показників ринку праці

Ринок праці є однією з найдинамічніших економічних систем, що змінюється під впливом численних чинників. У сучасних умовах, зокрема в Україні, ці чинники набувають особливої ваги через військові дії, економічні трансформації та інтеграцію до світового ринку праці. Аналізуючи розвиток ринку праці, варто виокремити кілька основних груп чинників: економічні, соціально-демографічні, технологічні, політико-правові та безпекові.

Економічні чинники:

Стан економіки безпосередньо визначає рівень зайнятості, мобільність робочої сили та можливості створення нових робочих місць. Високий рівень валового внутрішнього продукту (ВВП), стабільна інфляція та активна підприємницька діяльність сприяють розвитку ринку праці, тоді як економічні кризи або нестабільність призводять до зростання безробіття.

Зокрема, після початку повномасштабної війни в Україні рівень безробіття значно зріс через закриття підприємств, релокацію бізнесу та загальне скорочення економічної активності. Водночас міжнародна допомога, відновлення інфраструктури та розвиток малого бізнесу поступово сприяють відновленню зайнятості.

До економічних чинників також належать рівень заробітної плати, продуктивність праці та інвестиційна привабливість. Наприклад, низький рівень заробітної плати змушує кваліфікованих фахівців виїжджати за кордон у пошуках кращих умов праці, що призводить до відтоку кадрів та дефіциту спеціалістів у стратегічних галузях [11].

Соціально-демографічні чинники:

Структура населення, рівень народжуваності, урбанізація та міграційні процеси мають істотний вплив на ринок праці. В Україні спостерігається демографічна криза, що виражається у старінні населення та скороченні чисельності працездатних громадян. Це створює додаткове навантаження на соціальну систему та зменшує обсяг трудових ресурсів.

Міграційні процеси також є важливим чинником. Значна частина українців через війну була змушена виїхати за кордон, що призвело до

тимчасового зменшення робочої сили в країні. Водночас міграція може мати і позитивний ефект: повернення громадян із новими навичками та досвідом сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українського ринку праці.

Технологічні чинники:

Світовий ринок праці зазнає суттєвих змін через розвиток цифрових технологій, автоматизацію виробництва та штучний інтелект. Ці процеси формують нові вимоги до кваліфікації працівників і сприяють трансформації зайнятості.

В Україні впровадження сучасних технологій залишається нерівномірним: деякі галузі активно переходять на автоматизовані процеси, тоді як у традиційних секторах (наприклад, у сільському господарстві) все ще зберігається значна частка ручної праці. Дистанційна зайнятість, яка набрала популярності під час пандемії COVID-19, продовжує розвиватися та відкриває нові можливості для працівників незалежно від їхнього місцезнаходження [12].

У зонах бойових дій відбувається втрата робочих місць, що веде до нерівномірного розвитку ринку праці між регіонами. Водночас війна стимулює розвиток окремих галузей, зокрема оборонної промисловості, логістики та будівництва. Це відкриває можливості для перекваліфікації та створення нових робочих місць.

Оцінка стану ринку праці неможлива без використання системи кількісних показників, які дозволяють об'єктивно визначати динаміку змін, виявляти дисбаланси між попитом і пропозицією робочої сили, а також прогнозувати подальший розвиток ситуації. До ключових показників належать рівень зайнятості (частка зайнятого населення у загальній чисельності працездатних осіб), рівень безробіття (співвідношення безробітних до економічно активного населення), а також рівень участі населення в робочій силі (відношення економічно активного населення до всього населення працездатного віку).

Окрему увагу варто звернути на показники, що характеризують попит і пропозицію на ринку праці. Пропозиція робочої сили відображає кількість осіб, готових працювати, а попит — кількість вакансій, що їх роботодавці готові запропонувати. На основі цих даних обчислюються коефіцієнти, що дозволяють оцінити ринкову кон'юнктуру. Зокрема, коефіцієнт співвідношення попиту і пропозиції (K_{ds}) показує тип ринку: якщо його значення менше 1 — це свідчить про перенасичення ринку робочою силою, при значенні понад 1 — про дефіцит кадрів. Коефіцієнт попиту на робочу силу (відношення кількості вакансій до кількості безробітних) також є важливим індикатором, що сигналізує про рівень активності роботодавців.

Застосування комплексу таких показників дає змогу всебічно аналізувати ситуацію на ринку праці, розробляти ефективну державну політику зайнятості, формувати програми професійного навчання, перепідготовки та адаптації трудових ресурсів до вимог сучасної економіки.

Для України ключовими завданнями є адаптація трудового законодавства до європейських норм, розширення можливостей професійної перепідготовки, подолання наслідків міграційної кризи та інтеграція ветеранів у ринок праці. Водночас глобальні тенденції, такі як цифровізація та розвиток дистанційної зайнятості, відкривають нові можливості для працівників та бізнесу. Для забезпечення стійкого розвитку ринку праці необхідне комплексне врахування всіх чинників та розробка ефективних політик, що сприятимуть відновленню економіки та підвищенню рівня зайнятості.

Ринок праці є складною соціально-економічною системою, що функціонує під впливом широкого спектра факторів. Його основними характеристиками є двостороння структура попиту і пропозиції, регулювання через механізми ціноутворення на працю, державне втручання та глобальні тенденції, які визначають конкурентоспроможність національної робочої сили [15].

На його розвиток впливають економічні, демографічні, технологічні, політичні та безпекові чинники. В умовах України особливе значення мають

наслідки військових дій, трудова міграція, структурні дисбаланси та необхідність адаптації до цифрових змін. Державне регулювання відіграє важливу роль у пом'якшенні негативних наслідків економічних і соціальних потрясінь та забезпеченні стабільності ринку праці.

Для комплексної оцінки ринку праці використовують систему індикаторів, які дозволяють кількісно описати його поточний стан, тенденції та структурні зрушення. Ці показники відображають рівень зайнятості, безробіття, економічну активність населення, навантаження на вільні робочі місця та продуктивність праці. У таблиці (табл. 1.3) нижче наведено основні з них із відповідними формулами та розшифруванням складових.

Таблиця 2.3

Ключові показники оцінки стану ринку праці та формули їх розрахунку

№ зп	Назва показника	Формула розрахунку	Пояснення до складників формули
1	Рівень економічної активності (РЕА), %	$РЕА = \frac{КЗ+КБ}{НП} * 100\%$	КЗ — кількість зайнятих; КБ — безробітні; НП — населення працездатного віку
2	Рівень зайнятості (РЗ), %	$РЗ = \frac{КЗ}{НП} * 100\%$	КЗ — кількість зайнятих; НП — населення працездатного віку
3	Рівень безробіття (РБ), %	$РБ = \frac{КБ}{КЗ+УБ} * 100\%$	КБ — безробітні; КЗ — зайняті
4	Коефіцієнт навантаження на 1 вакансію (КН)	$КН = \frac{КБ}{КВРМ}$	КБ — безробітні; КВРМ — кількість вільних робочих місць (вакансій)
5	Індекс продуктивності праці (ІПП)	$ІПП = \frac{ВП}{КЗ}$	ВП — валовий продукт; КЗ — кількість зайнятих
6	Коефіцієнт демографічного навантаження (Kds)	$Kds = \frac{Нд + Нп}{Нпв}$	Нд — кількість осіб до працездатного віку; Нп — кількість осіб старше працездатного віку; Нпв — кількість осіб працездатного віку

Джерело: сформовано автором за даними[10]

Наведені показники дозволяють здійснювати кількісну оцінку стану ринку праці та виявляти ключові тенденції у сфері зайнятості. Їх систематичне використання в аналітичній роботі сприяє формуванню обґрунтованої соціально-економічної політики, особливо в умовах кризових явищ, демографічних змін або військових викликів.

Для ефективного управління ринком праці необхідна комплексна система оцінки його показників, що включає статистичні, економіко-математичні, аналітичні та соціологічні методи. Використання сучасних підходів до оцінки стану зайнятості, безробіття, продуктивності праці та гнучкості ринку дозволяє розробити обґрунтовані стратегії розвитку, спрямовані на покращення балансу між попитом і пропозицією робочої сили, підвищення рівня соціального захисту та створення умов для сталого економічного зростання.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

2.1 Сучасні тенденції розвитку ринку праці у контексті показників зайнятості та безробіття в Україні

Ринок праці України у 2021–2024 роках зазнав значних змін під впливом війни, економічної нестабільності та структурних трансформацій. Одними з ключових показників його стану є рівень зайнятості та безробіття, які демонструють загальну динаміку економічної активності населення.

У період 2021–2024 років спостерігалася нестабільна динаміка зайнятого населення: частина робочої сили виїхала за кордон, відбулася мобілізація чоловіків, а також зменшилася кількість офіційно зареєстрованих безробітних. Водночас фактичний рівень безробіття залишається високим.

Зайнятість є основним індикатором економічного розвитку країни. Кількість зайнятого населення показує, скільки людей активно бере участь у виробництві товарів та наданні послуг.

У 2021 році рівень зайнятості населення становив 48,3%, а кількість зайнятих сягала 15 мільйонів осіб. Військові дії, що розпочалися у 2022 році, спричинили масову релокацію підприємств, скорочення робочих місць у зонах бойових дій та виїзд працездатного населення за кордон. Незважаючи на ці виклики, у 2022 році кількість зайнятого населення зросла до 15,4 мільйона осіб [16]. Це пояснюється пристосуванням економіки до нових реалій, створенням робочих місць у сферах оборонної промисловості, логістики, будівництва та сільського господарства.

У 2023 та 2024 роках рівень зайнятості продовжив зростати, досягнувши 55,7%. Така динаміка свідчить про поступове відновлення економіки та

адаптацію підприємств до умов війни. Однак значна частка працівників залишається у неформальному секторі, що створює труднощі для державного регулювання та соціального захисту. Нижче наведено таблицю з динамікою зайнятого населення України 2021–2024 роки. (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка зайнятого населення України 2021–2024 р.р.

Рік	Зайняте населення (млн осіб)	Рівень зайнятості (%)
2021	15,0	48,3
2022	15,4	48,3
2023	15,4	53,2
2024	15,6	55,7

Джерело: сформовано автором за даними [17]

Зростання кількості зайнятого населення є позитивною тенденцією, що свідчить про поступове відновлення економіки та адаптацію ринку праці до нових умов. Водночас це зростання не є рівномірним у всіх секторах економіки. Найбільше робочих місць створюється у сферах оборонної промисловості, будівництва та логістики, тоді як галузі, орієнтовані на внутрішнє споживання (торгівля, сфера послуг), відновлюються повільніше. Крім того, значна частина працівників залишається у неформальному секторі, що створює труднощі для державного регулювання, зменшує надходження до бюджету через несплату податків та позбавляє людей соціальних гарантій, зокрема страхових виплат і пенсійного забезпечення.

Безробіття є одним із ключових показників ефективності ринку праці, оскільки відображає рівень доступності робочих місць та здатність економіки забезпечити населення оплачуваною працею. Офіційні дані демонструють суттєве скорочення кількості зареєстрованих безробітних – з 295 тисяч осіб у 2021 році до 94,2 тисячі у 2024 році. Це може створювати ілюзію значного покращення ситуації, однак реальна картина є дещо іншою [18].

Фактичний рівень безробіття за методологією Міжнародної організації праці залишається значно вищим. У березні 2024 року він становив 13,7%, що відповідає приблизно 1,8–2,2 мільйонам осіб. Така розбіжність між офіційними та реальними показниками пояснюється низкою факторів.

Одним із головних чинників є посилення військового обліку. Чоловіки призовного віку уникають реєстрації в центрах зайнятості, оскільки це може підвищити ризик їхньої мобілізації. Це призводить до викривлення офіційної статистики та заниження рівня безробіття.

Іншим важливим фактором є низький рівень виплат по безробіттю. В умовах війни держава обмежила фінансування соціальних програм, тому допомога по безробіттю є недостатньо високою, щоб стимулювати людей офіційно ставати на облік. Це, своєю чергою, призводить до того, що частина безробітних або шукає роботу самостійно, або переходить у тіньову зайнятість.

Активна трудова міграція також впливає на загальну структуру безробіття. Війна змусила мільйони українців виїхати за кордон у пошуках безпечніших умов життя та праці. Велика частина з них знайшла роботу за межами країни, однак їхня відсутність на вітчизняному ринку праці також сприяє зменшенню офіційного рівня безробіття. Водночас багато тих, хто залишився в Україні, не можуть знайти роботу через руйнування підприємств або зменшення попиту на їхню кваліфікацію, що змушує їх погоджуватися на неформальну або низькооплачувану роботу.

Сукупність цих чинників вказує на те, що реальний стан безробіття є складнішим, ніж показує офіційна статистика. Незареєстровані безробітні не отримують соціального захисту, що підвищує рівень фінансової нестабільності серед населення. Крім того, високий рівень тіньової зайнятості призводить до втрат податкових надходжень, що послаблює можливості держави у фінансуванні соціальних програм. Для поліпшення ситуації необхідно вдосконалити механізми реєстрації безробітних, підвищити доступність програм професійної перепідготовки, розширити можливості

офіційного працевлаштування та створити стимули для виходу з тіньової зайнятості. Важливим напрямком державної політики має стати активне залучення інвесторів до створення нових робочих місць, що сприятиме стабілізації ринку праці. Нижче наведено динаміку безробіття в Україні за останні роки. (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка безробіття в Україні 2021-2024 р.р.

Рік	Зареєстровані безробітні (тис. осіб)	Фактичний рівень безробіття (%)
2021	295,0	10,3
2022	186,5	18,5
2023	96,1	15,1
2024	94,2	13,7

Джерело: сформовано автором за даними [19]

Зниження рівня безробіття є позитивним сигналом, однак необхідно враховувати, що значна частина людей не реєструється в центрах зайнятості через низькі соціальні виплати, бюрократичні перепони та воєнні обмеження.

Зміни у кількості зайнятого та безробітного населення дозволяють оцінити загальні тенденції на ринку праці. У 2021 році економічно активне населення України становило 16,67 мільйона осіб, з яких 1,7 мільйона були безробітними. У 2024 році кількість зайнятих зросла, а безробіття скоротилося, проте значна частина людей все ще залишається без роботи.

Крім загальних показників, для комплексного аналізу ринку праці доцільно розглядати зайнятість і безробіття за соціально-демографічними та економічними ознаками. Так, за даними статистичного збірника «Робоча сила України» (ДССУ), рівень зайнятості та безробіття суттєво варіюється залежно від:

- віку: найвищий рівень зайнятості традиційно фіксується у віковій групі 30–49 років, тоді як молодь (15–24 роки) стикається з труднощами входження на ринок праці, маючи рівень безробіття, що перевищує середній у 2–3 рази;
- статі: чоловіки мають вищий рівень економічної активності, однак у 2022–2024 рр. війна призвела до часткової втрати працездатного чоловічого контингенту, тому рівень зайнятості жінок у деяких секторах (особливо освіта, медицина, сфера послуг) виявився вищим;
- місцевості: рівень зайнятості в міській місцевості стабільно перевищує показники сільської через більшу концентрацію підприємств і сервісної інфраструктури. Водночас у селі поширеною є неформальна або сезонна зайнятість, яка не завжди фіксується офіційною статистикою;
- видів економічної діяльності: найбільш зайнятими залишаються сфери сільського господарства, промисловості, торгівлі та державного управління. Після початку повномасштабної війни спостерігається зростання зайнятості у секторах будівництва, транспорту, оборонної та логістичної галузей.

Таким чином, структурний аналіз ринку праці за різними ознаками дозволяє не лише відобразити загальну картину, а й виявити уразливі групи населення, що потребують додаткової підтримки з боку держави. Важливо забезпечити адресну політику зайнятості, яка враховує регіональні та соціально-демографічні особливості населення.

Ринок праці України у 2021–2024 роках демонструє змішані тенденції. З одного боку, рівень зайнятості зріс, що свідчить про адаптацію економіки до нових реалій. З іншого боку, значна частина безробітних не реєструється офіційно, що створює викривлення у статистичних показниках.

Для подальшої стабілізації ринку праці необхідно стимулювати офіційне працевлаштування, розширювати програми перекваліфікації та підтримувати розвиток малого бізнесу. Це сприятиме поступовому зниженню рівня безробіття та підвищенню якості зайнятості населення.

2.2. Структурні дисбаланси на ринку праці: регіональні, професійні, вікові показники

Ринок праці України зазнав суттєвих змін через війну, що призвело до зростання безробіття, міграції робочої сили та змін у попиті на фахівців. Попри адаптацію економіки, зберігаються значні регіональні, професійні та вікові дисбаланси. У цій аналітичній роботі буде детально розглянуто ці дисбаланси на основі актуальних статистичних даних.

Війна суттєво змінила ринок праці України, створивши значні регіональні дисбаланси. У той час як західні області відчують пожвавлення економічної активності через переміщення бізнесу та трудових ресурсів, прифронтові регіони стикаються зі спадом зайнятості через руйнування інфраструктури та масову міграцію населення. Різні області демонструють неоднакову динаміку відновлення, що впливає на рівень безробіття та доступність вакансій. Нижче наведено таблицю (табл.2.3) в якій показано регіональний дисбаланс ринку праці в Україні.

Таблиця 2.3

Регіональний дисбаланс ринку праці в Україні

№ зп	Регіон	Кількість вакансій (од.)	Приріст до 2022 р. (од.)	Безробітних на 1 вакансію
1	Вінницька	1 200	+ 2520	3
2	Волинська	950	+ 1853	2
3	Дніпропетровська	2 500	+ 4500	4
4	Донецька	300	–	25
5	Житомирська	1 100	+ 2200	3
6	Закарпатська	155	+ 400	2
7	Запорізька	400	–	20
8	Івано-Франківська	146	+ 360	3
9	Київська	30 913	–	6
10	Кіровоградська	800	+ 1520	4
11	Луганська	200	–	30
12	Львівська	123	+ 275	1
13	Миколаївська	600	–	10
14	Одеська	5 752	–	6
15	Полтавська	1 000	+ 850	3

16	Рівненська	900	+ 1850	2
17	Сумська	700	+ 1190	5
18	Тернопільська	850	+ 1658	2
19	Харківська	3 347	—	20
20	Херсонська	500	—	15
21	Хмельницька	125	+ 282	2
22	Черкаська	1 050	+ 2100	3
23	Чернівецька	800	+ 1550	2
24	Чернігівська	750	+ 1388	4
25	м. Київ	10 000	—	5

Джерело: сформовано автором за даними [20]

Для аналізу були обрані як регіони з найвищим приростом кількості вакансій (переважно західні області), так і найбільші за чисельністю економічно активного населення регіони (Київська, Одеська, Харківська), з метою порівняння ситуації у відносно стабільних і прифронтових деокупованих регіонах. Представлені дані підтверджують, що відновлення ринку праці відбувається нерівномірно залежно від регіону. Західні області (Закарпатська, Івано-Франківська, Хмельницька, Львівська) демонструють суттєвий приріст вакансій порівняно з 2022 роком (від 123% до 155%). Це пояснюється переміщенням підприємств, збільшенням економічної активності та припливом внутрішньо переміщених осіб, які створюють додатковий попит на товари й послуги.

Водночас ситуація в Київській та Одеській областях є дещо іншою. Незважаючи на велику кількість вакансій (30 913 у Київській та 5 752 в Одеській області), рівень конкуренції за робочі місця залишається високим (6 безробітних на 1 вакансію). Це може бути пов'язано з концентрацією населення, поверненням людей після евакуації та змінами в структурі економіки [21].

Найгірша ситуація спостерігається у Харківській області, де на одну вакансію припадає 20 безробітних. Це свідчить про значний економічний спад у регіоні через бойові дії, руйнування підприємств і виїзд кваліфікованої робочої сили.

Таким чином, регіональні відмінності на ринку праці в Україні залишаються значними. Західні області продовжують відігравати роль ключових центрів працевлаштування, тоді як прифронтові регіони потребують додаткових стимулів для економічного відновлення та залучення інвестицій.

Після значних руйнувань, спричинених війною, прифронтові області України демонструють ознаки поступового відновлення. Одним із ключових показників є зростання кількості вакансій у 2024 році, що свідчить про активізацію економічної діяльності. Однак, незважаючи на позитивну динаміку, рівень безробіття залишається високим через втрати інфраструктури та значний відтік населення. Нижче наведено рисунок (рис. 2.1) в якому показано відновлення ринку праці у прифронтових областях України.

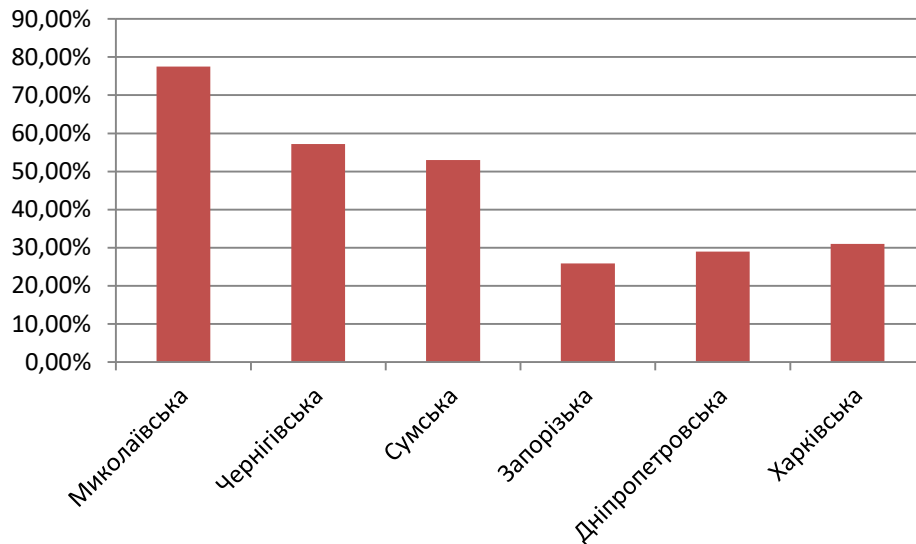

Рис. 2.1 Відновлення ринку праці у прифронтових областях України

Джерело: сформовано автором за даними [22]

Аналіз даних свідчить, що найбільше зростання кількості вакансій у 2024 році зафіксовано в Миколаївській області — 77,5%. Такий показник може бути зумовлений активним відновленням портової інфраструктури, а також поживавленням суднобудівної та аграрної галузей, які традиційно є ключовими для регіону.

Високі темпи приросту вакансій також демонструють Чернігівська (57,2%) та Сумська (53%) області. Це може свідчити про часткове повернення бізнесу, поступове відновлення логістичних ланцюгів і зростання попиту на робочу силу в державному секторі та будівництві.

Харківська область, попри серйозні втрати від війни, зафіксувала 31% зростання вакансій. Це вказує на стійкість місцевої економіки та зусилля з відновлення ключових підприємств. Дніпропетровська область має 29% приросту, що узгоджується з її роллю як логістичного та промислового хабу, а також тилового центру для прифронтових територій.

Натомість Запорізька область показала найнижчий приріст — 25,9%, що, ймовірно, пов'язано з нестабільною безпековою ситуацією поблизу лінії фронту, частковою окупацією територій та зруйнованими підприємствами.

Гістограма (рис. 2.2) відображає зростання кількості вакансій у різних областях України, демонструючи динаміку ринку праці в регіонах. Дані свідчать про значні регіональні відмінності у попиті на робочу силу. Найбільший приріст вакансій зафіксовано у західних областях, зокрема у Закарпатській (+155%), Івано-Франківській (+146%) та Хмельницькій (+125%) областях. Водночас східні регіони, такі як Луганська (0%), Донецька (+21%) та Харківська (+39%) області, мають найнижчі показники зростання.

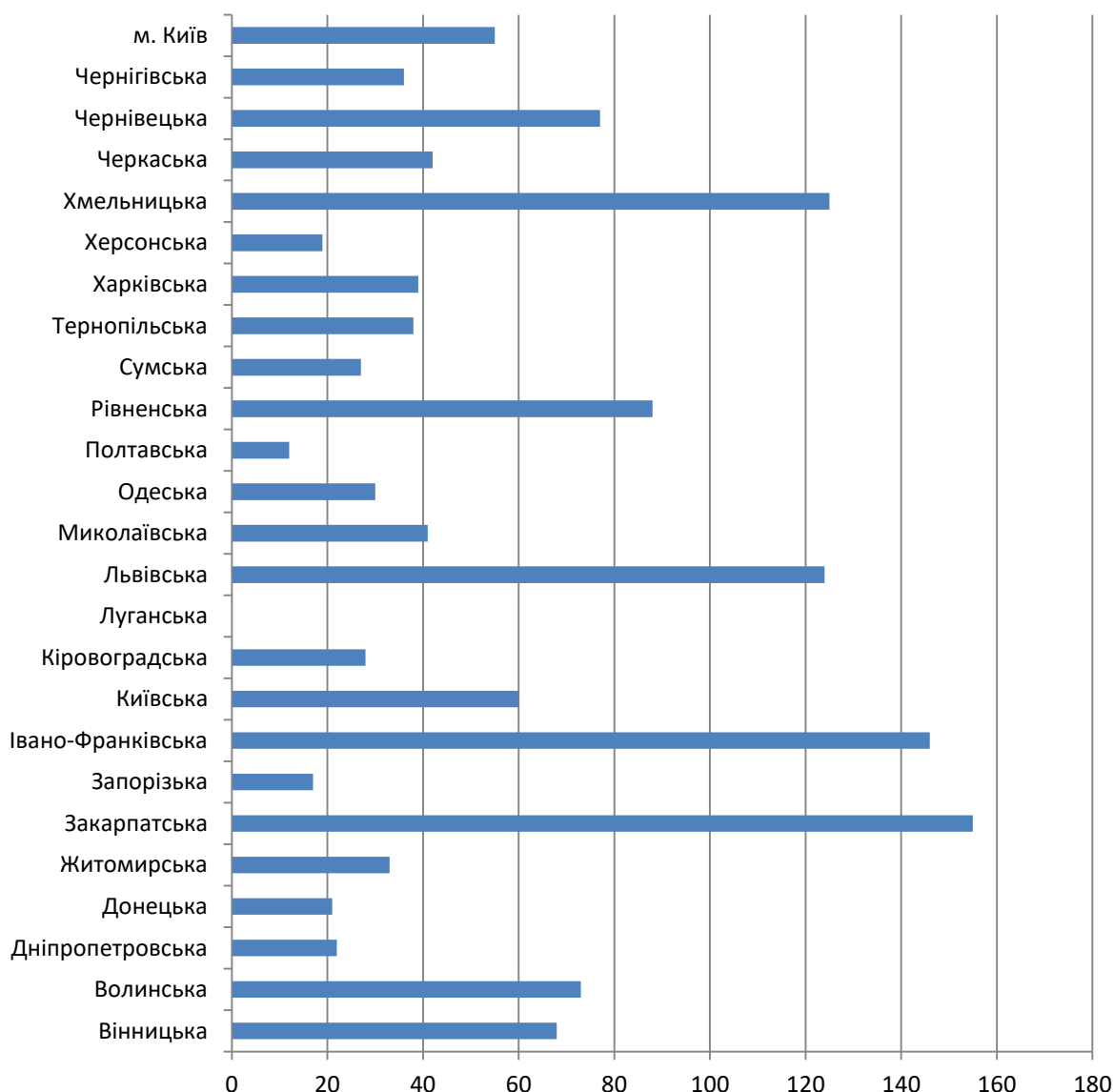

Рис. 2.2 Динаміка зростання кількості вакансій у регіонах України (%)

Джерело: сформовано автором за даними [23]

Аналіз гістограми показує, що ринок праці в Україні розвивається нерівномірно. Найбільше зростання вакансій спостерігається у західних областях, що може бути пов'язано з релокацією бізнесу та змінами в економічній активності. Водночас східні та південні області демонструють значно слабші темпи відновлення, що, ймовірно, пов'язано з безпековою ситуацією та міграцією населення. Ці тенденції можуть впливати на економічні перспективи регіонів у майбутньому.

Професійні дисбаланси:

Попит на спеціалістів в Україні значно варіюється залежно від сфери діяльності. Найбільше вакансій зосереджено у роздрібній торгівлі, промисловості та ІТ-секторі, що відображає структурні зміни в економіці та адаптацію бізнесу до нових умов. Однак ринок праці також стикається з серйозними викликами, зокрема дефіцитом робочої сили у ключових сферах, перенасиченням окремих професійних категорій та віковими дисбалансами.

Ринок праці України характеризується нерівномірним розподілом вакансій за сферами діяльності, що є наслідком як загальноекономічних тенденцій, так і впливу воєнних та соціальних чинників. Деякі галузі демонструють активний попит на робочу силу, зокрема роздрібна торгівля, промисловість та сфера інформаційних технологій, що пояснюється розвитком бізнесу, необхідністю відновлення виробництва та цифровізацією економіки. Водночас, у певних секторах спостерігається кадровий дефіцит, наприклад у медицині та освіті, що ускладнює забезпечення якісних соціальних послуг [24].

З іншого боку, є сфери, які відчувають перенасичення ринку працівниками, зокрема адміністративні посади та деякі технічні спеціальності. Це зумовлює підвищену конкуренцію серед шукачів роботи та зростання рівня безробіття в окремих професійних групах.

Врахування цих особливостей є критично важливим для формування ефективної державної політики зайнятості, спрямованої на балансування попиту та пропозиції на ринку праці. Крім того, ці дані можуть слугувати орієнтиром для коригування освітніх програм та профорієнтаційної роботи, щоб забезпечити підготовку фахівців відповідно до актуальних потреб економіки.

Нижче наведено рисунок (рис.2.3), що ілюструє розподіл вакансій за основними сферами діяльності в Україні.

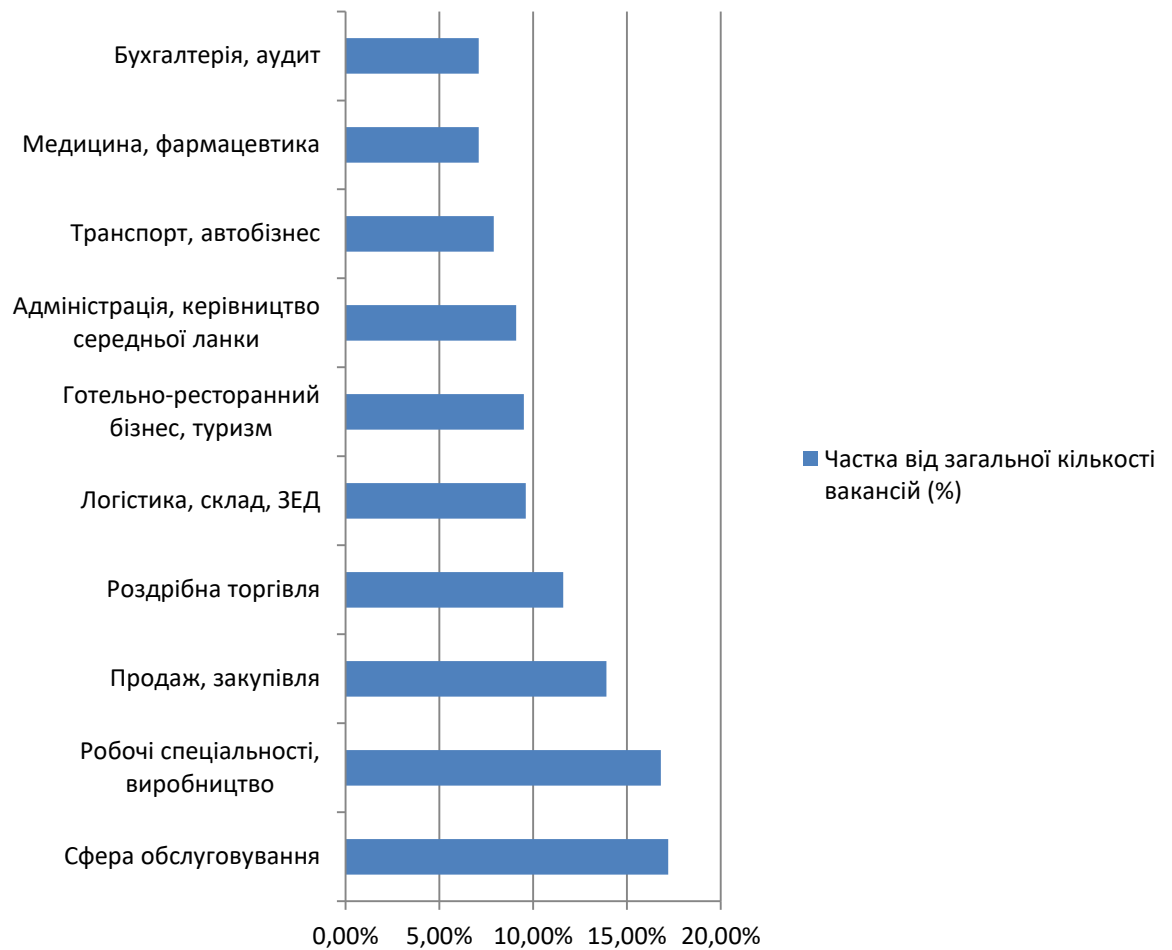

Рис.2.3 Розподіл вакансій за основними сферами діяльності в Україні в 2024 році

Джерело: сформовано автором за даними [25]

Аналіз даних свідчить, що сфера обслуговування посідає перше місце за часткою вакансій (17,2%), що є наслідком активного попиту на персонал у роздрібній торгівлі, закладах громадського харчування, побутовому обслуговуванні тощо. Робочі спеціальності та виробництво з часткою 16,8% відображають поступове відновлення промислового потенціалу країни, зокрема в регіонах, де підприємства відновлюють свою діяльність після бойових дій.

Продаж і закупівля займають третє місце (13,9%), що свідчить про стабільний розвиток торговельної діяльності попри загальні економічні виклики. Роздрібна торгівля (11,6%) демонструє дещо нижчий результат у

порівнянні з попередніми періодами, однак зберігає високу динаміку через внутрішній споживчий попит.

Логістика, склад, ЗЕД (9,6%) та готельно-ресторанний бізнес, туризм (9,5%) показують ознаки адаптації до нових умов, зокрема через зростання внутрішніх перевезень і регіонального туризму. Адміністративні позиції (9,1%) свідчать про потребу в середньому управлінському персоналі в умовах структурних змін на підприємствах.

Дещо менші, але все ще вагомі частки мають транспорт та автобізнес (7,9%), а також медицина і фармацевтика й бухгалтерія та аудит (по 7,1%), що вказує на стабільний попит у критично важливих сферах забезпечення життєдіяльності країни.

Таким чином, ринок праці України у 2024 році є структурно різноманітним, з помітною концентрацією вакансій у сферах, які забезпечують базові послуги, виробництво і торгівлю. Ситуація на ринку зумовлена як процесами економічного відновлення, так і триваючими викликами воєнного часу.

Однією з ключових проблем ринку праці є професійні дисбаланси, що виражаються у значних відмінностях між попитом і пропозицією робочої сили в різних професійних групах. Надлишок кадрів у певних сферах призводить до зростання конкуренції серед шукачів роботи, тоді як дефіцитні професії залишаються недостатньо заповненими. Нижче наведено рисунок (рис. 2.4), що показує співвідношення безробітних до кількості вакансій за професійними групами в Україні.

Рис. 2.4 Співвідношення безробітних до кількості вакансій за професійними групами в Україні 2024р.

Джерело: сформовано автором за даними [26]

Аналіз показує, що найвищий рівень конкуренції за одне робоче місце спостерігається серед службовців та керівників — у середньому 15 безробітних на одну вакансію, а також технічних службовців (12 осіб). Це свідчить про перенасичення ринку праці фахівцями з адміністративно-управлінської та офісної сфер, що значно ускладнює можливість працевлаштування для цієї категорії громадян.

Працівники торгівлі та сфери послуг мають дещо менший рівень конкуренції — 11 осіб на місце, тоді як найпростіші професії — 9 осіб, що залишається досить високим показником. Водночас це може бути наслідком низької привабливості таких посад через невисоку оплату, нестабільні умови праці чи обмежені соціальні гарантії.

З іншого боку, найменший рівень конкуренції спостерігається серед кваліфікованих працівників сільського господарства (2 особи на одну вакансію), операторів та складальників машин і устаткування (3 особи), а також робітників з інструментом (4 особи). Це вказує на дефіцит кадрів у

виробничих та аграрних галузях, де праця є фізично інтенсивною, але водночас критично важливою для економіки.

Сфера ІТ, як і раніше, демонструє порівняно низький рівень конкуренції — лише 5 безробітних на одну вакансію, що свідчить про стійкий попит на висококваліфікованих спеціалістів попри виклики воєнного часу. Подібна ситуація спостерігається і в галузях освіти (7) та охорони здоров'я (6), де потреба в кадрах зростає на тлі вимушених переміщень та навантаження на соціальну інфраструктуру.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що ринок праці залишається структурно нерівномірним, і наявність роботи залежить не лише від рівня кваліфікації, а й від попиту в окремих секторах, до яких нині належать виробництво, сільське господарство, ІТ та медицина.

Значні дисбаланси в професійному сегменті ринку праці потребують державного регулювання, спрямованого на перекваліфікацію працівників та стимулювання зайнятості у сферах із високим попитом.

Вікові дисбаланси:

Віковий фактор відіграє важливу роль у працевлаштуванні населення. Молодь та особи передпенсійного віку часто стикаються з труднощами при пошуку роботи через недостатній досвід, високі очікування щодо заробітної плати або дискримінацію з боку роботодавців. Війна також суттєво вплинула на вікову структуру безробіття через міграційні процеси та мобілізацію чоловіків працездатного віку. Нижче наведено таблицю (табл. 2.7), що показує вплив вікових чинників на безробіття в Україні.

Таблиця 2.7

Вплив вікових чинників на безробіття в Україні

Вікова група (роки)	Чоловіки (тис.)	% від загальної кількості	Жінки (тис.)	% від загальної кількості
15 - 24 (2023 р.)	1,3	4,2 %	4,4	5,4 %
25 - 29 (2023 р.)	1,6	5,1 %	5,8	7,2 %
30 - 34 (2023 р.)	2,8	8,9 %	9,3	11,6 %

Джерело: сформована автором за даними [27]

Дані свідчать, що молодь віком 15-24 роки складає відносно невелику частку безробітних (чоловіки – 1,3 тис. осіб, жінки – 4,4 тис.), що може пояснюватися активною міграцією та мобілізацією чоловічого населення. Водночас у віковій групі 25-29 років рівень безробіття зростає (1,6 тис. чоловіків та 5,8 тис. жінок), оскільки саме в цьому віці відбувається активний пошук роботи після здобуття вищої освіти.

Найбільш уразливою є категорія 30-34 роки, де безробіття сягає найвищих показників (2,8 тис. чоловіків та 9,3 тис. жінок). Це може бути зумовлено кризовими явищами в економіці, міграційними процесами та конкуренцією з боку більш досвідчених спеціалістів [28].

Для глибшого розуміння ситуації на ринку праці України доцільно проаналізувати основні показники зайнятості, безробіття та участі у робочій силі у розрізі статі, типу місцевості, вікових груп і видів економічної діяльності. Такий аналіз дозволяє виявити ключові структурні дисбаланси та окреслити найбільш уразливі категорії населення.

1. За статтю:

У 2024 році рівень зайнятості серед чоловіків становив 59,2%, тоді як серед жінок – 51,3%. Рівень участі у робочій силі також вищий у чоловіків – 66,5% проти 56,4% у жінок. Рівень безробіття був дещо вищим серед чоловіків (11,1%) порівняно з жінками (9,1%).

2. За типом місцевості:

У міській місцевості рівень зайнятості становив 55,6%, а в сільській – лише 48,7%. Рівень безробіття був вищим у селах – 12,3% проти 9,4% у містах. Це свідчить про міцніший ринок праці у міських регіонах, кращу доступність вакансій і вищу динаміку економічної активності.

3. За віковими групами:

Найвищий рівень зайнятості спостерігається у групі 30–49 років – понад 70%. У групі 15–24 роки зайнятість значно нижча – 33,5%, тоді як безробіття найвище – 17,4%. Особи віком 50–59 років мають стабільний рівень участі,

однак після 60 років він різко знижується. Це вказує на недостатню інтеграцію молоді та людей передпенсійного віку в активну економіку.

4. За видами економічної діяльності (2024 р.):

Найвищий рівень зайнятості спостерігається у:

- сільському господарстві – 18,1% від усіх зайнятих,
- промисловості – 17,5%,
- торгівлі – 16,8%,
- державному управлінні – 10,3%.

Результати аналізу свідчать про наявність помітних відмінностей у доступі до ринку праці між різними соціальними групами. Найбільш сприятливі умови спостерігаються у чоловіків, мешканців міст і осіб середнього віку, тоді як молодь, сільське населення та жінки частіше стикаються з бар'єрами до зайнятості. Окрім того, структура зайнятості свідчить про концентрацію робочої сили у традиційних галузях, що вимагає оновлення підходів до розвитку трудового потенціалу країни.

У галузях, пов'язаних із інноваціями (ІТ, наукові дослідження), зайнятість залишається відносно низькою – не більше 5%. Це свідчить про потребу в стимулюванні високотехнологічних сфер та модернізації економіки.

Вікові дисбаланси на ринку праці вимагають розробки державних програм з підтримки працевлаштування молоді, а також сприяння професійній адаптації осіб середнього віку в умовах змін економічної кон'юнктури.

Ринок праці України зазнав значних трансформацій унаслідок війни, що проявилось у зростанні безробіття, регіональних дисбалансах, зміні структури попиту на професії та вікових особливостях зайнятості. Аналіз регіональної ситуації свідчить про нерівномірний розподіл економічної активності: західні області демонструють зростання кількості вакансій через переміщення бізнесу, тоді як прифронтові регіони стикаються зі спадом зайнятості та високою конкуренцією за робочі місця. Відновлення економіки в цих регіонах залежить від безпекової ситуації, інвестицій та повернення населення.

Професійні дисбаланси проявляються у нестачі спеціалістів у медицині, освіті та низькокваліфікованих сферах, водночас у адміністративних і технічних професіях спостерігається надлишок кадрів, що посилює конкуренцію за вакансії. Врахування цих особливостей є важливим для розробки ефективної політики зайнятості, спрямованої на балансування попиту і пропозиції.

Вікові дисбаланси на ринку праці свідчать про труднощі з працевлаштуванням молоді через нестачу досвіду та міграційні процеси, а також про проблеми у віковій категорії 30-34 роки, що стикається з високим рівнем безробіття. Це потребує державних програм підтримки зайнятості, спрямованих на професійну адаптацію та перекваліфікацію населення.

Таким чином, ситуація на ринку праці України є складною, але водночас демонструє потенціал до відновлення за умови цілеспрямованої державної політики, залучення інвестицій та адаптації освітньої системи до нових економічних реалій.

2.3 Вплив безпекових та економічних факторів на ринок праці в Україні

Війна кардинально змінила український ринок праці, спричинивши значні коливання рівня зайнятості, дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили та необхідність адаптації економічних механізмів. Головними викликами залишаються високий рівень безробіття, регіональні відмінності у зайнятості та дефіцит кваліфікованих кадрів у ключових секторах економіки.

Безпекові фактори відіграють важливу роль у структурних змінах ринку праці. Військові дії, окупація територій та руйнування інфраструктури зумовили втрату робочих місць, міграцію населення та зменшення економічної активності в окремих регіонах. Водночас економічні фактори, такі як падіння ВВП, рівень інфляції та державні програми підтримки бізнесу, впливають на можливості створення нових робочих місць та рівень зайнятості [29].

Війна суттєво вплинула на економічну ситуацію та безпекове середовище в Україні, спричинивши значні зміни в ключових показниках розвитку країни. Втрата територій, руйнування інфраструктури, міграція населення та зменшення економічної активності позначилися на рівні безробіття, динаміці ВВП та стані бізнес-середовища.

Попри складні умови, Україна продовжує адаптуватися до нових реалій. Завдяки міжнародній фінансовій підтримці, державним програмам стимулювання підприємництва та зусиллям бізнесу поступово відбувається стабілізація економіки. Для кращого розуміння поточної ситуації наведена таблиця з основними економічними та безпековими показниками України у 2022-2024 роках. Нижче наведено таблицю (табл. 2.8) в якій показано основні економічні та безпекові показники України за 2022 – 2024 роки.

Таблиця 2.8

Основні економічні та безпекові показники України (2022-2024)

Показник	2022	2023	2024
Валовий внутрішній продукт (ВВП), % зміни	- 29,1%	+4,8%	+3,5%
Рівень інфляції, %	26,6%	5,1%	4,3%
Обсяг міжнародної допомоги (млрд \$)	32,1	42,8	5,9
Рівень безробіття, %	24,5%	19,7%	17,0%
Кількість зареєстрованих безробітних (тис.)	867,6	483,2	450,1
Руйнування інфраструктури (млрд \$)	127	149	155
Кількість ВПО (внутрішньо переміщених осіб), млн	6,5	5,9	5,5
Кількість зруйнованих підприємств	14 000	10 500	9 800
Частка бізнесів, що відновили роботу, %	42%	57%	63%

Джерело: сформовано автором за даними [30]

Аналіз даних демонструє складну, але поступово стабілізуючу ситуацію на ринку праці. Незважаючи на значні втрати економіки у 2022 році

(-29,1% ВВП), у 2023 році спостерігалось зростання на 4,8%, що свідчить про часткове відновлення. Також рівень безробіття скоротився з 24,5% у 2022 році до 17,0% на початку 2024 року.

Безпекові фактори, такі як значні руйнування інфраструктури (149 млрд \$ у 2023 році) та велика кількість внутрішньо переміщених осіб (5,9 млн у 2023 році), продовжують чинити тиск на ринок праці. Водночас економічні механізми, зокрема міжнародна допомога (42,8 млрд \$ у 2023 році) та відновлення бізнесу (57% підприємств відновили роботу у 2023 році), сприяють стабілізації зайнятості [31].

Таким чином, аналіз даних демонструє, що, попри значні виклики, ринок праці поступово стабілізується завдяки міжнародній підтримці, державним програмам та адаптаційним механізмам бізнесу. Для подальшого економічного зростання необхідно посилювати інвестиції, підтримувати підприємництво та створювати умови для інтеграції ВПО у ринок праці.

Війна кардинально змінила український ринок праці, спричинивши значні коливання рівня зайнятості, дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили та необхідність адаптації економічних механізмів. Головними викликами залишаються високий рівень безробіття, регіональні відмінності у зайнятості та дефіцит кваліфікованих кадрів у ключових секторах економіки. Додатково слід зазначити, що зміни торкнулися і структури зайнятості: суттєво скоротилася кількість робочих місць у промисловості, натомість зросла потреба в кадрах у військово-промисловому комплексі, логістиці, будівництві та ІТ-секторі.

Безпекові фактори відіграють важливу роль у структурних змінах ринку праці. Військові дії, окупація територій та руйнування інфраструктури зумовили втрату робочих місць, міграцію населення та зменшення економічної активності в окремих регіонах. Найбільших втрат зазнали східні та південні області, де через бойові дії та тимчасову окупацію багато підприємств припинили діяльність. Водночас західні регіони стали

осередками релокації бізнесу, що створило нові робочі місця, але також призвело до перенасичення ринку праці та конкуренції серед працівників.

Зміни також відбулися у гендерному балансі зайнятості. Через мобілізацію значної кількості чоловіків на фронт збільшилася роль жінок у певних секторах економіки, зокрема у сфері послуг, освіти та медицини. Водночас багато жінок з дітьми виїхали за кордон, що також вплинуло на кадровий потенціал країни.

Окрім безпекових ризиків, значний вплив на ринок праці мають економічні фактори. Падіння ВВП на 29,1% у 2022 році призвело до різкого скорочення доходів населення та купівельної спроможності, що негативно позначилося на бізнесі та зайнятості. Однак вже у 2023 році завдяки міжнародній підтримці та адаптаційним процесам в економіці спостерігалось зростання ВВП на 4,8%, що позитивно вплинуло на динаміку зайнятості.

Також важливим аспектом є зміни в рівні зарплат. У секторах, що критично важливі для економіки під час війни (будівництво, енергетика, військовий сектор), спостерігається зростання заробітної плати. Водночас у сферах, які найбільше постраждали через війну (роздрібна торгівля, транспорт, туризм), доходи працівників знизилися.

Державні програми підтримки бізнесу також відіграли ключову роль у стабілізації ринку праці. Надання пільгових кредитів, грантових програм для підприємців та часткової компенсації зарплат допомогло зберегти робочі місця та стимулювати створення нових. Завдяки цьому рівень безробіття у 2023 році знизився до 19,7%, а у 2024 році очікується подальше скорочення до 17%.

Війна суттєво вплинула на економічну ситуацію та безпекове середовище в Україні, спричинивши значні зміни в ключових показниках розвитку країни. Втрата територій, руйнування інфраструктури, міграція населення та зменшення економічної активності позначилися на рівні безробіття, динаміці ВВП та стані бізнес-середовища. Водночас починається процес відновлення, який відкриває нові можливості для ринку праці.

Одним із ключових драйверів економічного зростання у післявоєнний період стане масштабна відбудова зруйнованих населених пунктів, транспортної інфраструктури, виробничих потужностей, об'єктів соціальної сфери та житлового фонду. Реалізація масштабних відновлювальних проєктів спричинить суттєве збільшення попиту на робочу силу в суміжних галузях, зокрема на фахівців будівельного профілю (будівельників, інженерів, архітекторів, проєктувальників, кошторисників тощо), а також на спеціалістів з логістики, енергетики, екології та управління проєктами.

Крім того, активний розвиток оборонно-промислового комплексу, пов'язаний з потребами національної безпеки, відкриє додаткові можливості для працевлаштування у сфері високотехнологічного виробництва, машинобудування, ІТ-секторі та науково-дослідній діяльності.

Важливим напрямом стимулювання економіки стане залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій у пріоритетні галузі, зокрема в агропромисловий комплекс, енергетику, ІТ, логістику та переробну промисловість. Розвиток підприємницької ініціативи, підтримка малого та середнього бізнесу сприятимуть створенню нових робочих місць, формуванню сталого ринку праці, зниженню рівня безробіття та, як наслідок, зростанню доходів населення і підвищенню якості життя.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

3.1 Державна політика регулювання ринку праці: напрями вдосконалення

Ринок праці є одним із найважливіших елементів національної економіки, адже від його ефективного функціонування залежить не лише рівень зайнятості населення, а й соціальна стабільність, добробут громадян та загальна динаміка економічного зростання. У період глибоких трансформацій, спричинених військовою агресією Росії проти України, активною трудовою міграцією, стрімким розвитком цифрових технологій та змінами у глобальному розподілі праці, потреба в модернізації державної політики у сфері ринку праці набуває особливої актуальності.

Основна мета державного втручання — створення ефективної, гнучкої та інклюзивної системи зайнятості, яка б відповідала актуальним потребам економіки, сприяла розвитку людського капіталу та забезпечувала гідні умови праці для всіх громадян.

Одним із пріоритетних завдань є активізація політики зайнятості через підтримку малого та середнього бізнесу, який є основою української економіки. Податкові пільги, доступне кредитування, розвиток виробничої та логістичної інфраструктури, особливо в регіонах, що постраждали від бойових дій, є необхідними заходами для забезпечення стійкого відновлення економіки. Особливу увагу варто приділяти стимулюванню інноваційного підприємництва, розвитку високотехнологічних секторів, ІТ-галузі та креативних індустрій, які здатні створити нові конкурентоспроможні робочі місця.

Глобальні трансформації сучасності зумовлюють необхідність підвищення гнучкості ринку праці. Дистанційна зайнятість, фріланс, гіг-економіка та інші нетрадиційні форми праці поступово стають нормою.

Трудове законодавство має бути переглянуте з урахуванням нових реалій, забезпечуючи правовий захист працівників, незалежно від форми їхньої зайнятості. Важливо створити такі умови, за яких новітні форми праці не вели б до соціального виключення чи втрати базових трудових гарантій.

У центрі уваги має бути і система освіти, яка повинна адаптуватися до динаміки ринку праці. Вкрай важливо модернізувати професійно-технічну освіту, впроваджуючи моделі дуального навчання, які поєднують теоретичну підготовку з практикою на підприємствах. Співпраця між державою, закладами освіти та роботодавцями є запорукою того, що випускники отримуватимуть актуальні навички, затребувані в економіці. Важливим також є розвиток системи перекваліфікації та безперервного навчання дорослого населення, що дозволить працівникам адаптуватися до змін та не втрачати конкурентоспроможності на ринку праці.

Окрему роль відіграє соціальна політика щодо вразливих груп населення. До таких категорій належать ветерани війни, люди з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, молодь та жінки, які повертаються на ринок праці після перерви. Державна підтримка має передбачати комплекс заходів — від субсидованого працевлаштування й фінансової допомоги для започаткування власної справи до адаптації робочих місць і менторських програм. Інтеграція цих груп у трудову діяльність сприятиме не лише зростанню їх добробуту, а й загальному соціальному згуртуванню суспільства.

З огляду на зазначене, реформування ринку праці повинно розглядатися як системний процес, спрямований не лише на подолання наслідків воєнних та економічних криз, а й на стратегічний розвиток національного людського капіталу. Така політика стане фундаментом для побудови стійкої, інноваційної та справедливої економіки майбутнього.

Для ефективного управління ринком праці необхідно вдосконалити діяльність державної служби зайнятості. Основний акцент слід зробити на цифровізації послуг, розвитку онлайн-платформ для пошуку роботи, вдосконаленні консультаційних програм та персоналізованій підтримці для

безробітних. Нижче наведено таблицю (табл. 3.1) з основними напрямками вдосконалення політики регулювання ринку праці в Україні.

Таблиця 3.1

Основні напрями вдосконалення політики регулювання ринку праці

Напрямок вдосконалення	Основні заходи
Стимулювання зайнятості	Податкові пільги, доступне кредитування, залучення інвестицій, підтримка малого бізнесу
Гнучкість ринку праці	Розвиток дистанційної роботи, легалізація нестандартних форм зайнятості, адаптація трудового законодавства
Освітня реформа та підготовка кадрів	Дуальна освіта, співпраця з бізнесом, програми перекваліфікації, розвиток ІТ-освіти
Соціальний захист вразливих категорій	Програми субсидованої зайнятості, гранти на бізнес, адаптація робочих місць
Цифровізація державних послуг	Розвиток онлайн-сервісів з пошуку роботи, автоматизація послуг центрів зайнятості, персоналізовані консультації

Джерело: сформовано автором за даними [32]

Ефективне регулювання ринку праці вимагає комплексного підходу та адаптації до сучасних викликів. Держава має створювати умови для розвитку бізнесу, стимулювати професійну освіту, впроваджувати гнучкі форми зайнятості та забезпечувати соціальний захист вразливих категорій. Важливим є також впровадження цифрових технологій у сферу зайнятості, що дозволить зробити ринок праці більш прозорим та ефективним.

3.2 Роль освіти та професійної перепідготовки у формуванні конкурентоспроможної робочої сили

Конкурентоспроможна робоча сила є рушієм сталого економічного розвитку, інновацій та підвищення продуктивності. В умовах стрімких трансформацій, які зумовлюють глобалізація, цифровізація, автоматизація та, зокрема, виклики, пов'язані з повномасштабною війною, питання розвитку людського капіталу виходить на перший план. Підготовка працівників, здатних ефективно діяти в нових умовах, потребує гнучкої, сучасної та адаптивної освітньої системи, що тісно пов'язана з потребами ринку.

Сьогодні недостатньо просто отримати початкову або вищу освіту. Працівник нового покоління повинен володіти широким спектром навичок — від критичного мислення й цифрової грамотності до емоційного інтелекту й здатності до міждисциплінарної співпраці. Потреба у навчанні впродовж усього життя стає аксіомою, а професійна мобільність — вимогою часу [33].

Освіта як основа конкурентоспроможності працівника

Сучасна система освіти має бути не лише джерелом знань, а й платформою для розвитку особистості, що здатна адаптуватися до динамічних умов ринку праці.

Підвищення якості освіти можливе лише за умов тісної взаємодії з реальним сектором економіки. Освітні програми повинні регулярно оновлюватися з урахуванням змін у структурі професійного попиту. Це передбачає системне впровадження дуальної освіти, коли студенти здобувають теоретичні знання у закладах освіти та паралельно проходять практику на підприємствах, таким чином отримуючи реальний досвід і підвищуючи свою конкурентоспроможність ще до завершення навчання.

Окрему увагу варто приділити розвитку цифрових навичок уже на рівні шкільної освіти. Опанування інструментів програмування, аналітики даних, цифрової безпеки має стати невід'ємною частиною підготовки молоді до сучасного ринку праці. Важливо також розширювати можливості міжнародного співробітництва — участь у програмах обміну, партнерства з

закордонними вишами та компаніями сприяє перенесенню передового досвіду й підвищенню якості навчання.

Варто зазначити, що український ринок праці демонструє хронічний дисбаланс між попитом та пропозицією кадрів. Тоді як ІТ-сфера, машинобудування, логістика та медичні професії страждають від дефіциту фахівців, ринок перенасичений гуманітаріями, правниками та економістами загального профілю. Такий стан речей вимагає не лише перегляду державного замовлення, а й активного інформування молоді щодо реального стану ринку праці.

Професійна перепідготовка як інструмент адаптації до змін

Системи професійної перепідготовки — ключовий елемент політики зайнятості в умовах структурних змін. Вони дають змогу людям, які втратили роботу або бажають змінити сферу діяльності, здобути нову професію за короткий термін і повернутися до активного трудового життя.

Серед перспективних напрямів розвитку цієї сфери слід виділити запровадження програм швидкої перекваліфікації для дорослих, що дозволяють отримати нову професію за 3–6 місяців, орієнтованих на затребувані галузі — ІТ, логістику, медичний догляд, будівництво, сферу обслуговування. Державна політика має також приділяти увагу підвищенню кваліфікації працівників старшого віку, зокрема через субсидовані програми та пільгове навчання [34].

Важливу роль у цьому процесі відіграє бізнес. Компанії, зацікавлені в утриманні фахівців, можуть співфінансувати навчальні програми, надаючи працівникам можливості для розвитку кар'єри та зростання кваліфікації. Така співпраця між державою, бізнесом і освітніми установами здатна сформувати замкнений цикл оновлення знань та навичок, який забезпечуватиме гнучкість економіки.

Одним із найбільш динамічних інструментів є онлайн-освіта. Платформи дистанційного навчання дозволяють охопити велику кількість слухачів незалежно від їхнього місця проживання. Це особливо важливо для

внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, людей з інвалідністю та мешканців прифронтових територій, яким складно відвідувати стаціонарні заклади.

В Україні вже впроваджуються ефективні практики у сфері перепідготовки. За даними Державної служби зайнятості, у 2024 році понад 30 тисяч безробітних пройшли професійне навчання, з них близько 70% успішно працевлаштувалися за новою спеціальністю. Особливий попит спостерігався на професії, пов’язані з цифровими технологіями, транспортом, охороною здоров’я та соціальними послугами. Уряд також розширив використання ваучерної системи, яка надає громадянам змогу самостійно обирати навчальний заклад та напрям підготовки, що значно підвищує мотивацію до участі у навчанні.

Таким чином, освіта та професійна перепідготовка є не просто інструментами підвищення зайнятості, а фундаментом для побудови інноваційної економіки, здатної витримувати виклики часу. Успіх цієї стратегії залежить від скоординованих зусиль держави, бізнесу, освітянської спільноти та самих громадян, які мають усвідомити, що постійне навчання — це не виняток, а нова норма життя. Нижче наведено таблицю (табл. 3.2) в якій наведено актуальні дані про освіту та професійну перепідготовку в Україні.

Таблиця 3.2

Актуальні дані про освіту та професійну перепідготовку в Україні

Показник	Дані за 2023 рік
Частка випускників, які працюють за спеціальністю	48%
Найзатребуваніші професії	ІТ, інженери, медики, робітничі спеціальності
Частка дорослого населення, що проходила курси перекваліфікації	12%
Кількість безробітних, що пройшли перепідготовку через Державну службу зайнятості	30 000 осіб
Частка тих, хто знайшов роботу після перепідготовки	70%
Кількість студентів, які навчаються за дуальною системою	Близько 15 000 осіб

Джерело: сформовано автором за даними [34]

Освіта та професійна перепідготовка відіграють ключову роль у формуванні конкурентоспроможної робочої сили. Для України в умовах

економічних та соціальних викликів особливо важливо розвивати сучасну систему освіти, оновлювати навчальні програми відповідно до потреб ринку праці, стимулювати розвиток дуальної освіти та професійного навчання дорослих.

Реалізація цих заходів дозволить зменшити рівень безробіття, підвищити продуктивність праці та забезпечити стійкий розвиток економіки. Вклад у людський капітал – це інвестиція, яка має довготривалу віддачу, сприяючи підвищенню добробуту населення та конкурентоспроможності країни на міжнародному рівні.

3.3 Перспективи розвитку дистанційної зайнятості та нових форм трудових відносин

Дистанційна зайнятість та нові форми трудових відносин стали невід’ємною частиною сучасного ринку праці в Україні. Глобальні трансформації, спричинені пандемією COVID-19, війною та цифровізацією, суттєво змінили підходи до організації роботи, відкривши нові можливості для працівників і роботодавців. Віддалена зайнятість дозволяє зменшити витрати на оренду офісів, підвищити продуктивність завдяки гнучкому графіку, а також залучати фахівців з різних регіонів та навіть з-за кордону. Водночас перехід на дистанційну роботу потребує модернізації трудового законодавства, забезпечення соціального захисту працівників та розвитку цифрових навичок [34].

У 2021 році, під час пандемії, 21% українців перейшли на дистанційний формат роботи. При цьому 54% економічно активного населення зазначили, що їхня зарплата залишилася без змін, а 37% повідомили про її зменшення. Це свідчить про значний вплив пандемії на ринок праці, зокрема про нестабільність доходів та необхідність адаптації компаній до нових реалій. У цей період найбільше віддалених вакансій спостерігалось у сферах ІТ, освіти, маркетингу та адміністративної підтримки [35].

У 2023 році віддалена зайнятість продовжила розвиватися, хоча її популярність почала залежати від специфіки професійної діяльності. Опитування Rakuten Viber показало, що 24% українців віддають перевагу роботі вдома, оскільки це дозволяє їм краще зосередитися, ефективніше використовувати час та уникати зайвих витрат на дорогу. Водночас 15% респондентів зазначили, що вдома часто відволікаються на побутові справи, а 46% взагалі не працюють віддалено, що свідчить про різні підходи та уподобання щодо формату роботи [35].

У 2024 році ринок праці демонстрував активний розвиток у сегменті дистанційної зайнятості. Кількість вакансій для віддаленої роботи зросла на 31% порівняно з попереднім роком, проте попит серед пошукачів знизився на 3%. Це може свідчити про те, що не всі професії можуть ефективно адаптуватися до віддаленого формату, а також про зміну пріоритетів працівників, які прагнуть стабільного робочого середовища. Водночас медіанна зарплата для дистанційної роботи зросла на 16% і становила 19 100 грн. Найпопулярнішими вакансіями стали менеджер інтернет-магазину, копірайтер та пакувальник, що відображає потребу ринку у сферах електронної комерції та контент-маркетингу [35].

Переваги та виклики дистанційної роботи:

Зростання популярності віддаленої роботи в Україні супроводжується як перевагами, так і викликами. Серед головних переваг:

- Гнучкий графік, що дозволяє краще балансувати роботу та особисте життя.
- Скорочення витрат на транспорт і харчування.
- Можливість працевлаштування незалежно від місця проживання.
- Доступ до ширшого ринку вакансій, у тому числі міжнародних.

Однак існують і значні виклики:

- Проблеми з мотивацією та самодисципліною.
- Відсутність чіткої межі між робочим і особистим часом.
- Соціальна ізоляція та брак комунікації з колегами.

- Труднощі з контролем якості виконаної роботи з боку роботодавця.

Для ефективного впровадження нових форм трудових відносин необхідно удосконалювати законодавство, зокрема щодо трудових прав дистанційних працівників, забезпечувати їм належний соціальний захист, а також сприяти розвитку цифрової грамотності. Враховуючи глобальні тенденції, адаптація до змін стане ключовим фактором підвищення конкурентоспроможності українського ринку праці та економіки в цілому.

У ході дослідження було розглянуто теоретико-методичні основи функціонування ринку праці, проведено аналіз його сучасного стану в Україні та визначено перспективні напрями розвитку.

1. Досліджено ключові характеристики та особливості функціонування ринку праці, зокрема його багатофакторну природу, вплив економічних, соціальних та інституційних чинників, а також значення таких показників, як зайнятість, мобільність робочої сили та відповідність попиту і пропозиції.

2. Визначено основні чинники, що впливають на розвиток ринку праці в сучасних умовах, серед яких провідну роль відіграють глобалізація, технологічний прогрес, цифровізація, міграційні процеси та державне регулювання.

3. Розглянуто методичні аспекти оцінки показників ринку праці, зокрема рівня безробіття, зайнятості, середньої заробітної плати та ефективності використання трудових ресурсів, що дозволяє комплексно аналізувати стан ринку.

4. Досліджено сучасні тенденції розвитку ринку праці України, які включають зростання рівня безробіття, скорочення робочих місць через війну, а також посилення ролі нових форм зайнятості, зокрема віддаленої роботи та фрилансу.

5. Оцінено структурні дисбаланси на ринку праці, що проявляються у розриві між попитом і пропозицією за регіонами, професіями та віковими групами. Найвразливішими залишаються низькокваліфіковані працівники та працівники з індустріальних регіонів.

6. Визначено вплив безпекових та економічних чинників на ринок праці в Україні, насамперед через воєнну агресію, яка спричинила втрату робочих місць, вимушене переміщення населення та зниження економічної активності.

7. Обґрунтовано напрями вдосконалення державної політики регулювання ринку праці, серед яких: створення нових робочих місць, підтримка малого і середнього бізнесу, стимулювання самозайнятості, покращення умов праці та запровадження гнучких форм зайнятості.

8. Досліджено роль освіти та професійної перепідготовки у формуванні конкурентоспроможної робочої сили. Підкреслено важливість оновлення освітніх програм, впровадження дуальної освіти, цифрових навичок та розвитку системи перекваліфікації, особливо в умовах повоєнного відновлення.

9. Оцінено перспективи розвитку дистанційної зайнятості та нових форм трудових відносин, які стають дедалі актуальнішими в умовах цифрової трансформації. Гнучкість, мобільність та інноваційність трудових моделей відіграють дедалі більшу роль у забезпеченні стабільності ринку праці.

1. Сало Я. В., Базелюк О. В. Вплив пандемії COVID-19 на ринок праці в Україні Економіка та суспільство. 2021. № 33.
2. Маркович К. Ринок праці в Україні після війни: тенденції та прогнози Центр Разумкова. 2022.
3. Іваненко О. Ринок праці і зайнятість під час війни: стан та перспективи Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2022. № 4.
4. Ринок праці України 2022–2023 Фонд солідарності. 2023.
5. Ринок праці в умовах війни: демографічні виклики для України Укрінформ. 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua>
6. Сучасні реалії ринку праці України та аналіз ситуації у сфері працевлаштування Щотижневик Аптека. 2024.
7. Не після свят: ринок праці пропонує понад 100 000 вакансій. Кого шукають роботодавці Work.ua. 2024. URL: <https://www.work.ua>
8. Семенов В. М. Теоретичні основи державного управління системою соціального захисту в європейських країнах 2017. Вип. 5. С. 20–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/n_2017_5_5
9. Українські підприємства наймають більше жінок та підлітків через нестачу робочої сили Reuters. 2024.
10. Аналіз ринку праці в Україні. Яким був 2021 рік для пошукачів та Атаманюк З. Ринок праці в Україні: проблеми та можливості їх вирішення. Економічна наука. 2024. №2. С. 45–53.
11. Відновлення ринку праці в Україні в умовах війни: регіональні аспекти. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2023. URL: <https://niss.gov.ua>
12. VoxUkraine. Ринок праці в умовах війни: демографічні виклики для України. 2024. URL: <https://voxukraine.org>
13. Державна служба статистики України. Ринок праці: статистичні публікації. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
14. DOU.ua. Ринок праці 2021: рекордні 24% зростання, 100 тисяч вакансій. 2021. URL: <https://dou.ua/enta/articles/market-2021-growth>

15. Петров В. Сучасні тенденції розвитку ринку праці в Україні. Економічний вісник. 2023. №4. С. 28–35.
16. Коваленко Л. Вплив цифровізації на ринок праці України. Трудова економіка. 2023. №3. С. 12–19.
17. Мельник О. Ринок праці України: виклики та перспективи. Соціально-економічні проблеми. 2024. №1. С. 38–45.
18. Григоренко Т. Проблеми зайнятості молоді на ринку праці України. Демографія та соціальна економіка. 2023. №2. С. 57–66.
19. Савченко Н. Гендерні аспекти на ринку праці України. Соціальні виміри суспільства. 2024. №1. С. 71–79.
20. Бондаренко І. Вплив міграції на ринок праці України. Економічні дослідження. 2023. №5. С. 24–31.
21. Бондаренко І. Ринок праці України в умовах євроінтеграції. Європейські перспективи. 2024. №3. С. 40–47.
22. Лисенко В. Проблеми та перспективи розвитку сільського ринку праці в Україні. Аграрна економіка. 2023. №2. С. 50–58.
23. Кравченко О. Вплив освіти на конкурентоспроможність робочої сили в Україні. Освітні реформи. 2024. №1. С. 13–22.
24. Сидоренко М. Ринок праці України: аналіз та прогнозування. Статистика України. 2023. №4. С. 20–29.
25. Маркевич К. Ринок праці в Україні після війни: тенденції та прогнози. Центр Разумкова, 2022. URL: <https://razumkov.org.ua>
26. Іваненко О. Ринок праці і зайнятість під час війни: стан та перспективи. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2022. №1. С. 33–42.
27. Фонд солідарності. Ринок праці України 2022–2023. Аналітичний звіт. 2023. URL: <https://solidarityfund.pl>
28. VoxUkraine. Ринок праці в умовах війни: демографічні виклики для України. 2024. URL: <https://voxukraine.org>
29. Щотижневик Аптека. Сучасні реалії ринку праці України. 2024. №12. С. 6–9.

30. Reuters. Українські підприємства наймають більше жінок та підлітків. 2024. URL: <https://www.reuters.com>
31. Budni.Robota.ua. Аналіз ринку праці в Україні. 2021. URL: <https://budni.robota.ua>
32. DOU.ua. Ринок праці 2021: рекордні 24% зростання. 2021. URL: <https://dou.ua/enta/articles/market-2021-growth>
33. Сало Я. В., Базелюк О. В. Вплив COVID-19 на ринок праці в Україні. Економіка та суспільство. 2021. №33. С. 55–60.
34. Національний інститут стратегічних досліджень. Відновлення ринку праці в Україні. 2023. URL: <https://niss.gov.ua>
35. Центр Разумкова. Ринок праці в Україні після війни. 2022. URL: <https://razumkov.org.ua>